Kon. Bat. Gen.
XXIV
454

elief van het tweede terras van Panataran.

DOOR

P. V. VAN STEIN CALLENFELS.

(Met één plaat).

Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (deel LVI, aflevering 5 en 6).

BATAVIA
ALBRECHT & Co.
1914.

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.
Tanggal : 18 April 2012
No. Induk : 33088/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID :
Beli / Hadiah : Ex. Museum

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

RELIEF VAN TJANDI PANATARAN

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XXIV. 454

Een bas-relief van het tweede terras van Panataran.

DOOR

P. V. VAN STEIN CALLENFELS.

(Met een plaat).

Voor zoover mij bekend, is van de paneelen van het tweede terras van Tjandi Panataran tot nog toe alleen dat verklaard, dat de geschiedenis van den strijd van Krishna met Kalayavana en de vernietiging van dezen laatste door Moetsjoekoenda behandelt. Dit geeft mij als niet-deskundige den moed het denkbeeld te opperen, dat een der andere bas-reliefs wellicht voorstelt de schaking van Roekmini door Krishna.

Voorop dient gesteld te worden, dat ik, wat aangaat de geschiedenis van Krishna, alleen tot mijn beschikking heb het boek: „Krishna et sa doctrine. Bhagavat dasam askand. Dixième livre du Bhagavat Pourana, traduit sur le manuscript Hindoui de Lalatch Kab par Théodore Pavie", [1]) terwijl het mij absoluut duidelijk is, dat de Oud-Javaansche beeldhouwer van Panataran in geen geval als handleiding gebezigd heeft de bron, waar Lalatch Kab bij de samenstelling van zijn werk uit heeft geput.

Het bas-relief door mij bedoeld is dat, door den Heer Knebel beschreven in Oudheidkundig Rapport 1908 blz. 85 als volgt:

„WESTZIJDE-VOORGEVEL.

Van Zuid naar Noord, pilaster 0,44 M. daarna:

1) Uitgegeven door Benjamin Duprat, Libraire de l'Institut, etc. Paris 1852.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.ENW.

PERPUSTAKAAN NASIONAL REPUBLIK INDONESIA

21e paneel, van Zuid naar Noord 6,37 M.: een boom; een man met een lang voorwerp op zijde, dat ik niet determineeren kan; twee soldaten met schild en lans; de tjikar (beschreven in het vorige paneel. V. S. C.) waggelt; Krishna (?) is getroffen door een pijl, die verderop werd afgeschoten en stort achter over; de paarden steigeren; de wagenmenner tuimelt van den wagen, met het hoofd naar beneden; menschen geraken onder den voet; soldaten met lans en schild spoeden zich voort; verder gevecht.

Op een wagen staat een vorst met goeloeng en in groot ornaat; de beenen omvat door een vrouw.

In de linker hand houdt hij een boog, waarvan de pijl reeds doel getroffen heeft (zie boven) . . . . . ."

Zooals boven reeds gezegd, stelt deze scène n.m.b.m. voor het schaken van Roekmini door Krishna. Mijn Hindoedichter toch beschrijft die episode in het kort als volgt.

Bhîshmadeva, vorst van Koendinapoera in den staat Vedar (Vidarbha) had 5 zoons en 1 dochter. Daar de tijd gekomen was om deze laatste uit te huwelijken, overlegde hij, dat hij 't beste deed met haar aan Krishna als bruid te geven. Toen hij dit plan echter aan zijn oudsten zoon Roekma mededeelde, ontstak deze in woede, daar hij de ex-herder Krishna van te lage geboorte vond. De oude koning gaf toe en nu werd besloten de prinses Roekminî uit te huwelijken aan vorst Çiçoepâla, zoon van Damaghosha. Het meisje zelf echter was niets met deze beslissing ingenomen, daar zij haar hart reeds aan Krishna verloren had. Zij zond dan ook een vertrouwden Brahmaan naar Dvâraka om Krishna te verzoeken haar huwelijk met Çiçoepâla te voorkomen en haar zelf tot vrouw te nemen. Krishna treedt in het voorstel en begeeft zich met spoed naar Koendinapoera, waarheen zijn broeder Balarâma hem met het geheele leger volgt. Als ongenoode gasten verschijnen zij daar op de bruiloft, doch worden door koning Bhîshmadeva, een

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

geheim aanhanger van Krishna, met eerbewijzen ontvangen. In plechtigen optocht begeeft men zich naar den tempel, waar Roekmini hulde wilde brengen aan Çiva en Pârvatî. Na afloop zou de stoet zich weer naar het paleis begeven, toen Krishna van de gelegenheid gebruik maakte om de bruid op te nemen, op zijn strijdwagen te plaatsen en weg te rennen. Alle vorsten, die bij het huwelijk tegenwoordig waren, achtervolgden hem met hunne strijdmachten en voor de stad had er een veldslag plaats tusschen het leger van Krishna en dat der verbonden vorsten, waarin Krishna de overhand behield. Nadat zelfs de beleedigde bruidegom, Çiçoepâla, had aangeraden om maar liever het veld te ruimen, valt Roekma, de oudste broeder van Roekmini, woedend over de zijn geslacht aangedane hoon, persoonlijk Krishna aan Deze verbrijzelt met zijn pijlen achtereenvolgens alle wapens, die Roekma ter hand neemt, doodt zijn paarden en zijn wagenmenner en wil tenslotte ook Roekma neerschieten, doch nu omvat Roekmini, die zich nog steeds op Krishna's strijdkar bevindt, zijn knieën en smeekt hem op haar huwelijksdag met hem (Krishna) haar niet de smart aan te doen haar broeder te dooden. Krishna laat zich vermurwen, maakt Roekma alleen onschadelijk en snijdt hem zijn haren af, voor welke onridderlijke handeling hij door zijn broeder Balarâma bestraffend wordt toegesproken.

Deze laatste scène wordt nu m. i. op Panataran aanschouwelijk voorgesteld en wel het moment, dat in den veldslag Krishna, na de paarden en den wagenmenner van Roekma te hebben neergeschoten, zich door Roekmini, die zijn knieën omvat houdt, laat verbidden haar broeder niet te dooden en dus Roekma eenvoudig buiten gevecht stelt en gevangen zal nemen.

De persoon onder den regenboog is dan natuurlijk Krishna, terwijl de vorst, waarboven nog een deel van een regenboog zichtbaar is, Roekma voorstelt, wiens wagenmenner reeds gesneuveld is, wiens doodelijk gewonde paarden steigeren en die zelf eveneens getroffen uit zijn wagen valt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Zooals men ziet, zijn er in de geschiedenis en op het paneel zooveel punten van overeenkomst te ontdekken, dat ik wel geloof niet al te overmoedig te zijn, indien ik aanneem, dat de door mij voorgestelde verklaring van het bas-relief de juiste is.

Wellicht behooren de voorafgaande bas-reliefs ook nog tot deze episode en zou dan b.v. No. 19 van het Oudheidkundig Rapport kunnen zijn het afvaardigen van den Brahmaan (2de persoon van rechts) door Roekmini (de beschadigde 3de figuur van rechts) naar Krishna. Dit tafereel speelt toch waarschijnlijk in een aan Krishna vijandig land, te oordeelen naar de eigenaardige hoofdtooisels der dienaren. Op bas-relief No. 20 zou dan in het kleine tafereeltje rechts kunnen zijn afgebeeld de ontmoeting van Krishna met den door Roekmini afgevaardigden Brahmaan, waarbij òf de knielende persoon Krishna zou kunnen voorstellen, die volgens Lalatch Kab den Brahmaan met buitengewonen, aan zijn kaste verschuldigden eerbied, ontving en de staande persoon de Brahmaan, òf omgekeerd, de knielende persoon de Brahmaan en de staande Krishna. De rest van het tooneel zou dan zijn ingenomen door een voorstelling van de voorbereidselen tot den bruidsoptocht naar den Çivatempel en deze optocht zelve, waarbij de prinses op den olifant Roekmini kan zijn.

Deze identificatie is echter wel wat zwak. Alleen doordat de schakingsepisode er op volgt, zou men tot deze verklaring kunnen komen. Er tegen pleiten, dat de op No. 20, rechtertooneeltje, voorkomende knielende persoon, die Krishna zou moeten voorstellen, een heel andere kroon draagt dan de Krishna, voor zoover hij op de overige bas-reliefs met zekerheid valt aan te wijzen. Ook de optocht maakt den indruk, dat de menschen daar bij hard loopen, wat uit den aard der zaak bij een plechtige bruidsstoet minder gepast zou zijn. Echter, dit tooneel zou ook kunnen voorstellen het leger der verbonden vorsten, dat na de schaking Krishna achtervolgt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Ten slotte zou ik er op willen wijzen, dat in de bewerking van de Krishnalegende door Lalatch Kab, na de scène met Kalayavana en Moetsjoekoenda en vóór de Roekmini-episode slechts enkele onbeduidende voorvallen plaats hebben, n. l. de aanbidding van Krishna, die zich als Vishnoe (vierarmig, etc.) vertoont door Moetsjoekoenda, het verslaan van de legers van Djarâsandha en het huwelijk van Balarâma met Revatî. In geen geval dus voldoende stof om de geheele reeks van bas-reliefs aan het 2de terras te verklaren, waardoor dus al vanzelf vast staat, zooals in den aanvang werd gememoreerd, dat Lalatch Kab en de beeldhouwers van Panataran niet uit dezelfde bronnen hebben geput.

Djaejan, 13 Juni 1914.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NASCHRIFT.

Nadat het vorenstaande geschreven was, werd ik door de welwillendheid van de Directie van het Bataviaasch Genootschap in de gelegenheid gesteld inzage te nemen van de vertalingen der Bhâgavata- en Vishṇupurâna, respectievelijk door Burnouf-Hauvette Besnault en door Wilson. De Vishṇupurâna is ter zake veel beknopter dan Lalatch Kab, doch stemt in wat hij geeft met den Hindoedichter overeen. De vertaling der Bhâgavatapurâna houdt helaas op met het einde van het eerste gedeelte van het tiende boek, terwijl juist in het begin van het tweede gedeelte de Kâlayavana-episode en het schaken van Roekmini voorkomen. Echter, een nauwkeurige vergelijking van de XVI-eeuwsche bewerking van den Hindoedichter met het Sanskṛt-origineel, voor zoover dit dan in de vertaling van Hauvette Besnault ter mijner beschikking staat, toont aan, dat Lalatch Kab de Purâna zeer nauwkeurig, soms bijna woordelijk, gevolgd heeft. Ter vergelijking volge hieronder de episode van het huwelijk van Vasudeva met Devaki en de voorspelling van Krishna's geboorte, volgens de vertaling van Hauvette uit de Bhâgavata-purâna en volgens Pavie's vertaling van Lalatch Kab:

PURANA	LALATCH KAB
Or il arriva que Vasudeva, fils de Çura, y vint prendre femme. Il etait monté sur son char et il allait partir avec Dévaki, sa nouvelle épouse.	Le fils d'Ougrasena était roi de la terre, sa soeur se nommait Devaki. Il la donna en mariage à Vasoudeva et elle devint mère de l'Adi-Brahma. Il prit de l'or et des bijoux, qu'il lui offrit en
Lorsque Kamsa, fils d'	

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Ougrasena, voulant être agréable à sa soeur, prit les guides en main au milieu d'une escorte de plusieurs centaines de chars d'or.

Quatre cents éléphants ornés de guirlandes d'or, une myriade et demie de chevaux, trois fois six cents chars,

Et deux cents jeunes esclaves, richement parées, formaient le présent de noces, offert par Devaka a sa fille bien-aimée, au moment de son départ.

Les conques, les tambours, les tambourins et les larges timbales retentirent tous à la fois en l'honneur des deux époux, quand le cortège se mit en marche.

Chemin faisant, pendant que Kamsa tenait les rênes, il entendit une voix mystérieuse qui lui dit: Le huitième enfant de celle que tu conduis là, te mettra à mort, o insensé.

Ainsi dit la voix et le méchant, le pervers Kamsa, approbre de la famille des Bhodjas, se précipitant sur sa soeur pour la tuer, brandissait déjà son épée d'une main et la tenait de l'autre par les cheveux,

présents de noces et fit a Madhoupoura de belles et nombreuses fêtes. Dix mille éléphants furent offerts par le roi, ainsi que des masses de chevaux impossibles à compter. Un grand nombre d'esclaves accompagna Devaki, jeunes filles d'une gaieté folle, charmantes, habiles à jouer.

Il lui donna de jeunes compagnes fôlatres, toutes douces, d'une beauté particulière; il lui établit une cour qui ressemblait a celle du dieu Indra.

Dans toutes les maisons de la ville ce furent des réjouissances. Le roi Kansa, assis sur son char (avec sa soeur), allait la conduire. En cet instant une voix cria du haut du ciel: Kansa, tu ne connais pas la voie tracée par les dieux. Le huitième enfant qu' enfantera ta soeur, celui-là détruira ta royauté. Aussitôt, tirant son glaive, le roi le prit en main; il sauta à bas de son char et saisit aux cheveux (sa soeur Devaki). A cette vue Vasudeva fut consterné; d'une voix lamentable il dit en suppliant: . . . . . .

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Lorsque, pour apaiser ce prince impitoyable, éhonté, prêt à commettre un crime abominable, le fortuné Vasudeva lui adressa ces paroles:.

Zooals men ziet, tot zelfs in de details is er tusschen het origineel en de bewerking weinig verschil, zoodat ik meen mij bij gebrek aan betere gegevens bij de determinatie van het tooneel op Panataran te mogen behelpen met Lalatch Kab's werk. Bovendien zijn noot 3 en 5 op blz. 574 van Wilsons Vishṇupurâna, waar die geleerde vaststelt, dat volgens de Bhâgavata-purâna Krishna het haar en de wenkbrauwen van Roekmin (Roekma bij Lalatch Kab) afscheert en daarover door Balarâma berispt wordt en dat Krishna Roekmini schaakte op haar eigen uitnoodiging, wel aanwijzingen, dat Lalatch Kab bij zijn bewerking aan het origineel getrouw bleef.

Djaejan, 20 September 1914.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA